

{ koaderno } **Laura Mintegi**

Urtero al da 20-N?

Memoria ez da transmititzen. Memoria berreskuratu egiten da», adierazi zuen idazle batek “Literatura, memoria eta gatazka” gaiaz berriki osatu genuen mahai inguruan. Bizitza osoan gazteen artean nagoela ohartu naiz nekez transmiti diezazkiegula gure bizipenak, gure eskarmentua, gure irakaspina. Gehienez datuak eman ahal dizkiegu, baina, beraiek “deskubritu” arte, datuen atzean dagoenaz ohartu arte, ez dute bere egiten jasotakoa. Jakingo dute, baina ez dira jabetuko entzundakoaz.

Memoria ez da iraganeko gertaera estatikoa. Memoria sortu egiten da norbaitek iraganekoa orainera dakarren bakoitzean. Kontatzea ez da nahikoa, bizi ezean.

Bihar, beste behin, azaroak 20 beteko ditu. Azaroaren 20 batean, 1936koan, gerra zibila hasi berria zela, Errepublikak espainiarrak exekutatu zuen Jose Antonio Primo de Rivera, falangearen sortzailea eta Miguel Primo de Rivera diktadorearen semea, 33 urtekoa. Errepublika indartsu zegoen oraindik, eta uste zuen erraz akabatu zuela militar kolpisten matxinada. Oker, 1975era arte iraun zuen eta.

1975. urtea amaitu orduko adinez nagusi ginenok pozen pozez jaso genuen azaroaren 20a. Diktadorea behin betiko hil zen, epe batean noiz hilko ibili ostean, hainbat herritar aiduru gintuela.

Hil egin zen, agidanez, 83 urte betetzeko aste pare bat falta zitzaizkiola. Gutariko asko dezente poztu ginen eta pena izan zen gure arbasoek ez zutela egun hori ikusi, Francoren urte gogorrenak pairatu eta gero.

Bigarren pena izan zen ohean hil zela, ondorengoa «lotuta eta ondo lotuta» utzi ostean, berak esaten ohi zuen moduan.

Hala ere, azaroaren 20a pozerako eguna zen, ez bairik gabe, opresioaren amaieraren hasiera zela uste baikeen orduko gazteok.

Bederatzi urtez bakarrik gozatu genuen data hori, 1984an bilbotar askoren pediatra izan zen Santi Brouard erail zutelako. 65 urte zituen eta kontsultan zegoen umeak artatzen, ohi bezala. Familia askok pediatra galdu genuen eta Brouard familia ikaragarri kolpatu zuen, Teresa Aldamiz emaztea bereziki.

1984tik aurrera, azaroaren 20ak poz eguna izateari utzi zion. Santi errespetatua izateaz gain, oso maitatua zen Bilbon eta Euskal Herri osoan. Gizon ona, osoa, engeiatua, argia, abegikorra. Ezagutu zuen inork ez zuen hitz erdirik esan Brouarden aurka, ideologia gorabehera.

Urtez urte eraman genuen egun madarikatuaren zama. Bost urte geroago, 1989an hain zuzen, Josu Muguruza Madrileko Alcala hotelean erail izanak betiko goibeldu zuen azaroaren amaierako data. Muguruzak 31 urte zituen, eta hamazazpi egun geroago aita izango zen, lehenengoz. Ezagutu genuenok badakigu zein maitagarria zen eremu pertsonalean eta zein beharrezkoa zen arlo politikoan. Ordutik aurrera, garaikideon memorian azaroaren 20a da agresioaren eguna, inpunitate espainiarren eguna, eta injustiziaren eguna. Egundak, mingarria.

Agrabioak hereda daitezke, baina bizipenak ezin dira txertatu hurkoaren gogoan.

1984tik aurrera, azaroaren 20ak poz eguna izateari utzi zion, Santi Brouard erail zutelako. Bost urte geroago Josu Muguruza Madrileko Alcala hotelean erail izanak betiko goibeldu zuen data

Euskal Herriaren historian, zoritxarrez, belaunaldi bakoitzak ezagutu ditu errepresio egoerak lehen eskutik, arbasoen kontaketa jaso ala ez jaso. Gure gurasoek gerra zibilaren eta lehen frankismoaren krudelkeria bizi izan zuten. Gure belaunaldiari egokitu zitzaion frankismoaren azken garaia eta erregimen berriko estatu terrorismoa bizitzea, eta gure seme-alaben belaunaldiak ezagutu du “demokraziaren” errepresio sotila: gazte mugimenduaren zapalketa basatia, ilegalizazioak –edo zein sigla erabilita ere–, herri harresien esperientzia, eta, poliziaren begietara susmagarri izatea, Guardia Zibila izan, Polizia Nazionalek ala Ertzaintza, Altsasuko egoera eta Iñigo Cabacas lekuko.

Memoria ez da transmititzen, berreskuratu egiten da. Eta errazago berreskuratzen da oraina bada iraganaren jarraipena. •

Buru-belarri aritu da Frantses Iraultzaren hasierako dokumentu zaharrak arakatzen, batez ere, euskararengan izan zuen eragina aztertzeko. Gerora, estatu-nazio frantsesaren eraikuntzaren mesede asimilazioaren bidea hartu bazen ere, hastapenean beste bide posibleak ere jorratu zirela frogatu du lan honekin.

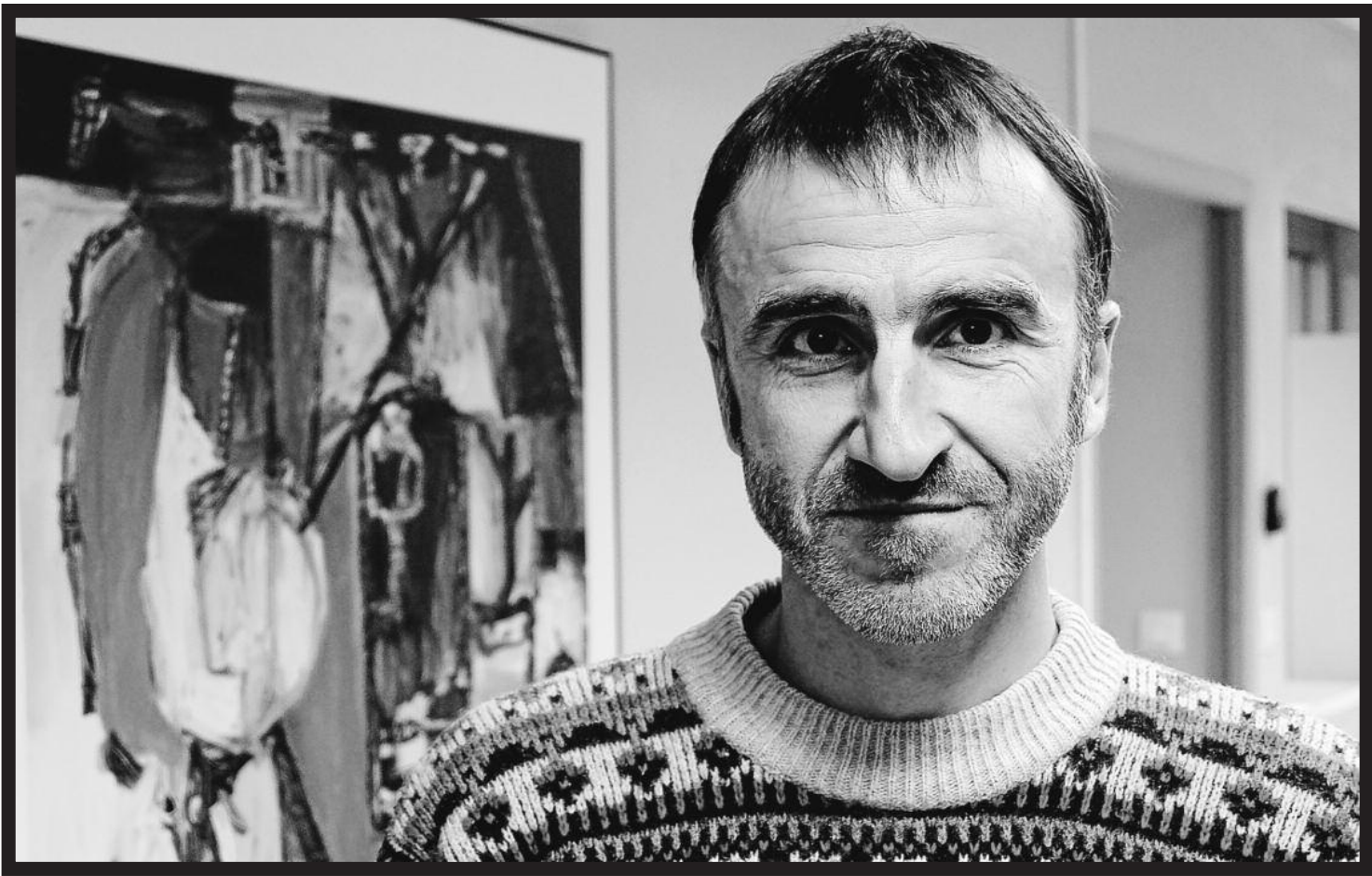
**«Frantses Iraultzaren hizkuntza politika eta euskara». Nola-
tan aukeratu zenuen gaia?**

Batetik, iruditzen zitzaidan Frantses Iraultzaren garaiaz euskal historiografian tarte ilun anitz bazela. Bestetik, garai hori erabakigarria izan zelako Euskal Herriaren bilakaeran maila ezberdinetan, bai iraultzak eragin zuen berrantolaketa administratiboari dagokionez, bai eta hizkuntzaren ikuspegitik ere. Frantses estatu-nazioaren eraikuntzan, hizkuntzak berebiziko lekua bete zuen eta euskal lurraldeetan izugarritzko ondorioak ekarri zituen. Gainera, Euskal Herriaren memoria historikoa berreraikitzeko eta hainbat aurreiritzi berrikusteko ekarpena dela ere uste dut.

**Aurrekari batzuk izan al dira
alde horretatik?**

Hizkuntza politikari eta euskararen bilakaerari dagokionez, ez da lanik egin garaian euskal lurraldeetan zegoen hizkuntz berezitasunaren kontzientziaz. Erreferentzia den Manex Goienetxe historialariak garai hartaz egindako liburu batean ikerketarako arrasto batzuk aipatu zituen jada, baina ez da azterlan sakonik egin horren inguruan.

Horrez gain, ikusten nuen Frantses Iraultzaren historia bi ikuspegitik landua izan dela. Edo frantses estatu-nazioaren ildotik, Parisko ikuspegi oso zentralistatik, edo elizarenetik, non Ipar Euskal Herrian iraultzarik ez zela gertatu zabaltzen den, bakarrik desmasiak aipatuz: deportazioak, jakobinismoa, uniformizazioa.... Niri bi ikuspegi on artean tarte bat bazegoela iruditzen zitzaidan.

«Frantses Iraultzaren
proiektuak aintzat hartzen
zituen herrien eta hizkuntzen
aniztasuna»

EGOITZ

URRUTIKOETXEA

HISTORIALARIA

«Frantses Iraultzaren hizkuntza politika eta euskara» master amaierako lanarekin epaimahairen goraipamen berezia jaso du Paris-Diderot unibertsitatean.

Arantxa MANTEROLA

**Zein da Frantses Iraultzaz na-
gusitu den irakurketa?**

Irakurketa erabat interesatua da, Estatuaren eraikuntzaren zerbitzura egiten den eraikuntza ideologiko hutsa, eta hori zailantzan ezarri behar zela uste nuen. Ikerketan agerian uzten dut ez zela ikuspegi bakarra, ez frantses Estatuaren bilakaeraz, ez hizkuntzaren problematikaz, ez uniformizazioaz, ez frantses Estatuaren batasunari buruz... Alegia, ez zela batere gaur egun aurkezten diguten bezala izan.

Parisko iraultzaile batzuentzat, hain jakobino deitzen den multzo horietako hainbatentzat, hizkuntzen eta herrien aniztasunaren errespetua eta iraultza ez zeuden kontrajarrita.

**Horren lekukotzarik aurkitu al
duzu?**

Giza eskubideen lehen adierazpenari buruz egiten den interpretazioari erreparatuz, argi da errepublikaren baloreez –hau da, berdintasuna, askatasuna eta anaikidetasuna– gaur egun dagoen eskema herritarrei zegokien eskubide indibidualena dela. Alta, iraultzaren lehen fasean bestelako ikuspegiak bazen. Maximiliem Robespierre, uniformizazioaren, zentralismoa-

«*Iraultza hastean,
herritar xume askok
bazuten euskaraz
idazteko eta*

*irakurtzeko
gaitasuna,
alfabetatuak ziren.*

*III. Errepublikan
ezarritako eskola
sistemarekin
erdietsi zen, egiaz,
euskaldunak
frantsestea»*

ren eta terrorean ordezkari gisa irudikatzen denak berak, bazuen beste ikuspegi bat. 1790-1792 bitarteko hainbat idatzitan Korsikan lehenetsi ziren hainbat ideia goraipatu zituen. Kontuan izan behar da lehen giza eskubideen deklarazioa Korsikan gauzatu zela Pascal Paoliren eskutik eta deklarazio hura Ameriketako Estatu Batuetako lehen konstituzioaren erreferentzia izan zela. Robespierrek Frantziaren aurretik bere burua aitzineko erregimenetik askatu zuen herri libre bezala kontsideratzen zuen Korsika, eta, hala, aipatu idatzietan herri libreen arteko konfederazioaren ideia lehenesten du. Iraultzaren hasieran Iraultzaren baloreak ez dira lurralde bati identifikatuak, proiektu unibertsala da.

Eta Ipar Euskal Herriko iraultzaileen artean ere bazen ikuspegi hori?

Batik bat Lapurdin Garat anaien, Dithurbide eta beste iraultzaileen artean tesi horiek ere presente zeuden. Lapurdiko Biltzarrean bertako notable eta burges txikiek egiten zuten analisisa zen aitzineko erregetzaren erregimen zentralistak beren eskubide historikoak urratu egin zituela, eta, hortaz, berreskuratuko zituztelakoan zeuden.

Zein zen euskararen egoera? Herritar gehienak alfabetatu gabeak izango ziren, ezta?

Hori da, juxtuki, beste aurreiritzi bat. Herritar gehienak euskaldun elebakarrak ziren, bai, baina ez alfabetatu gabeak. Askotan pentsatzen da Frantzian Iraultzak ireki ziola eskolabidea jende xumeari. Euskal Herriaren kasuan arrunt kontrakoa gertatu zen, batez ere elizaren eraginarengatik. XVI. eta XVII. mendeetan, protestantismoaren kontraerreformari aurre egiteko, Eliza katolikoak herritarrengana hurbildu beharra izan zuen. Hala, errealtate linguistikoa kontuan hartu eta izugarrizko ahalegina egin zuen parroikia auzuneetan jendea eskolatzeko. Adibiderako, euskaraz argitaratuko den lehen liburua Lizarragaren Testamentu Berria izan

zen. Beñat Oiartzabal hizkuntzariak ere bere ikerketan atzeman ditu dokumentuak bai elizak egindako lana bai garai hartan herritar xumeek irakurri eta idazteko gutxieneko maila zutela erakusten dutenak.

Soilik elizaren edo erlijioaren esparrura mugatzen zen euskararen erabilera?

Ez. Erlijiotik harago ere badago aztarnarik jendea alfabetatuta zegoela egiaztatzeko. Esaterako, berrikitan Ikerreko ikerlariak Londresen aurkitu dituzte Baionatik Ipar Ameriketara zihoala 1757an ingelesek bahitutako “Le Dauphin” itsasontziko hamarnaka gutun. Jende arrunten ar-

tekoak ziren eta euskaraz idatzita zeuden. Bazuten, beraz, euskaraz idazteko eta irakurtzeko gaitasuna. Euskara ez zen ahoz-kotasunera mugatzen.

Noiz hasi zen galtzen ezagutza hori?

Iraultza ordura arteko egiturak desegiten hasi zenean. Baina, hain zuzen, hizkuntzaren problematika tarteko, eraiki nahi zuten sistema berri horrek zailtasunak izango zituen Euskal Herrira egokitzeko. Eskolatzeari frantsesez egiteko ez zuten aski irakasle elebidun aurkituko. Egiaz, III. Errepublikara (1870-1940) arte, Jules Ferryk eskola sistema egituratua ezarri arte,

ez zen hori gauzatuko. Iraultzatik nagusituko den frantses nazio-erakuntzaren ideologia transmititzeko hizkuntza (frantsesa) elementu bereziki inportantea izango da, estatu berri horren juntagailua izango baita.

Asimilazio linguistikoaz gain badira bestelako helburuak?

Jakina. Hizkuntzaren problematikaz harago, Iraultza garaian Frantzian bazen errealtate sozial eta politiko korapilatsua. Hain zuzen, botere ekonomikoa zuen klaseak, burgesiak alegia, botere politikorik ez izatea izan zen iraultza lehertzearen arrazoiatariko bat. XVI. eta XVII. mendeetatik garatzen joan zen

«Garatek zazpi lurraldeekin osatutako euskal estatu bat sortzea proposatu zion Napoleoni»

Burutu berri duzun azterlanarekin ez zara ase. Frantses Iraultzako garaian sakontzen segitzeko asmoa duzu, oraingoan Garat anaien ekarpenaren haritik.

Bai, hori da nire asmoa. Iraultza garaian beste formulazio ideologiko bat, beste bilakaera posibleak ere mahai gainean jarri ziren. Horien artean, lekuko hizkuntza aintzat hartzen zuena, elebitasuna aplikatu nahi zuena. Besteren artean, Garat anaiek hartu zuten parte formulazio horretan. Interesgarria da oso ikustea nola Euskal Herritik eta Frantziatik harago ere, proposamen horiek bere eragina bazutela.

Europako beste herrialdeez ari zara?

Bai, batez ere. Garai hartan bi ikuspegik talka egin zuten. Alemaniatik Alexander Von Humboldt eta beste batzuek nazio izaera kulturala teorizatu zuten eta, aldiz, Frantzian nazioaren izaera politikoak hartuko zuen gaina. Nazio frantsesa ez zen existitzen, eta, hala, Iraultzatik eratorritako proiektu aurrerakoiaren gainean eraikuntza politikoa lehenetsiko dute. Ez zen, beraz, izaera kulturalik oinarrian. Alta, Alemanian alderantzizkoa gertatu zen: berezko izaera kultural eta linguistikoa bat dagoenez, oinarri hartuko du han estatu-nazioaren eraikuntzak. Hasieran bi kontzepzio horiek talka egingo dute Iraultza garaian, baina, gerora, frantses nazio-estatuaren eraiki

duten nortasun kulturala eta frantses hizkuntza nagusitu dira.

Eta Garatek zer jarrera ukan zuen formulazio horiekiko?

1805-1809 bitartean zazpi lurraldeak barnebilduko zituen euskal estatu bat sortzea proposatu zion Garatek Napoleoni. Proposamen hori izaera eta nortasun kultural eta linguistiko komuna duen eta, hortaz,, gutxieneko harmonia duen eremu batean –Euskal Herrian– kokatzen du.

Gaur ezagutzen ditugun zazpi lurraldeen batuketaz ari zen?

Ez zituen horrela identifikatzen, baina, bai; Frantzian dauden hiru lurraldeez eta Espainiako lauez ari zen. Garat ez zen “Zazpiak bat” formula ezagunaren sortzailea izan, baina euskal eremu geografiko zehatza lehenetsiko lukeen estatu baten sorreraren ernamuina planteatu zuen lehena izan zen.

Proiektu horrek bazuen bideragarritasunik orduan?

Kontuan hartu behar da bai planteamendu horren giblean dagoena bai garaiko testuinguru geopolitikoa. Orduan Napoleonek Espainia bere menpe zuen eta Garatek Fenizia Berria (*Nouvelle Phénicie*) izeneko estatu bat sortzea proposatu zion. Izendapena garaiko teoria linguistiko batetik dator, non uste

zen euskarak jatorri feniziarra zuela. Erabiliko duen beste argudio indartsua, itsasoari begirako hedadurarena da, hots, euskal tradizio eta jakituria maritimoa, Ipar Amerikako loturetan, bakailao arrantzan eta beste oinarritutakoa.

Egingarria zen, hortaz?

Planteamenduak badu bere koherentzia hizkuntzaren eta kulturaren eremutik. Itsasoari begirako ezagutzatik Ingalaterrari aurre egiteko ere kokapena (Espainia eta Frantzia artean) lagungarri izango zitzaion Napoleoni, baita Espainia bera kontrolatzeko ere. Estatu txiki bat izango zen, noski, baina estrategikoki Frantziari kontrol handia ahalbidetuko liokeena.

Ikerketa horretan murgiltzea duzu hurrengo erronka, beraz.

Bai. Hori landu nahiko nuke. Harrigarria da nola dokumentu hori –Fenizia Berriaren sorreraren proposamena– baztertua geratu den ikerketa mundutik. Ez da apenas aipatzen, eta uste dut Frantziatik harago ere nazioarteko dimentsio bat baduela, batik bat, kontuan hartuta garai hartako testuingurua eta Europako mapa oso desegonkorra zela eta berrantolatzen ari zela. Euskal estatuarena utopia bat zen, baina gauzatua izan zitekeena. Hori eta horren baitako hizkuntzaren problematika lotuta ikertu nahiko nuke.

«Iraultzaren ideia aurrerakoiak soilik frantsesez bidera zitezkeela sinestarazi zioten jendarteari, herritarrei beren jatorriaz konplexuak sortuz. Ideologia jakin baten intereseko estatu-nazioa eraikitzea zen xedea»

klaseak bere interesetara egokitutako egitura administratiboa behar zuen bere produktuak merkaturatzeko. Frantses erregetza garaian hori ia erabat ezinezkoa zen. Frantzia probintzia ezberdinen batuketa hutsa zen, bakoitza bere legeekin, bere aduana eta muga-zergekin. Merkantzia bat Baionatik Bordelera garraiatzeko hamaika aduana eskubide ordaindu behar ziren. Burgesek, beraz, merkatu bateratu bat ezinbestekoa zuten. Iraultzak sortuko duena honakoa da: batetik, eskubide edo legeria burges bat, eta, bestetik, horren arabera eremu uniformizatu bat. Uniformizazio horretan, hizkuntzaz gain, beste elementu batzuk ere izango dira, adibidez, pisu eta neurri sistema ezberdinen harmonizazioa.

Iraultzaren ideia aurrerakoiak jendartearen hedatzeko «tranpa» bat egingo dela esaten duzu...
Bai. 1792. urtera arte esan daiteke frantses nazioaren juntagailua erregea zela, hark zituen frantses guztiak biltzen eta ordezkatzeko. Erregeari burua moztu zitzaion momentutik frantses nazioaren izaera bateratu hori identifikatuko zuen juntagailu berria beharko da, eta, hori, hizkuntza frantsesa izango da. Baina helburu hori lortzeko tranpa bat egingo da, ideia aurrerakoiak, giza-eskubideen deklarazioan jasotakoak alegia, soilik frantsesez zabal eta gara daitezkeela sinestaraztea herritarrei. Gainerako hizkuntzek ez zuten horretarako balio, iraganaren gordailutzat jo zirelako, hots, aitzineko erregimenaren zapalkuntzarenak.

Hortaz, bertako hizkuntzari bizkar ematen hasi ziren?
Euskal Herrian elebidun bakarrak bi kategoriakoak ziren, apaizak edo noblezia eta burgesia. Iraultza garaian frantsesaren mesedetan norberaren hizkuntzari bizkar eman behar zitzaion ideia masifikatzen hasi zen, klase guztietara hedatuz. Ondorioz, mekanismo aski biziosoa sortu ziren, jatorriaren konplexua kasu. Konplexu hori Iraultzarekin hasi zen, baina egun ere irauten du.

Beraz, Iraultzak euskara galbi-dean jarri zuela esan daiteke?
Uste dut egiten diren interpretazioak ez direla onak, interesatuak baizik. Izan ere, beti alde ezkorra azpimarratzen da: uniformizazioa, jakobinismoa... Gainera, gaur egun jakobinis-

moa zentralismoaren pareko bezala erabiltzen da, baina hori ere geroztik egin den eraikuntza ideologiko baten emaitza da, jakobinoak garaiko terrorearen eragiletzat hartu direlako. Egiaz, laburbideak dira, Iraultza bera gure hizkuntzaren galbidearen abiapuntutzat hartzea bezala.

Alta, badira elementu aski baidirak ez direnak kontuan hartu. Euskararen historia sozialean, Iraultzaren garaian lehen aldiz sartuko da euskara eremu politiko-instituzionalean, beharbada ikuspegi utilitaristatik, baina lege eta dekretuen itzulpenak egingo dira, dokumentu eta testu iraultzaileak ere euskaraz egingo dira, Euskal Herrian bertan gainera. Dokumentu eta testu andana atzeman ditut. Adibidez, Frantziako Estatu Orokorren itzulpen bat, inprimatua eta banatua izan zena. Ahetzen, iraultza garaian hasi eta urte batzuk geroago arte, Herriko Etxeko delibero guztiak, aktak, bi hizkuntzetan jasoak dira, eta, batzuetan, euskaraz bakarrik. Noiz eta Iraultza garaian! Interresgarria, zinez.

Eta gero hartutako bidea?
Iraultzaz egin den interpretazioa, frantses nazio-estatuaren justifikaziorako historia da, eta, beraz, Iraultzaren gertakariak itxuraldatu egin dira klase jakin baten interesei arrunt lotuta. Euskal Herrian ere, Iraultzaz eta hizkuntzaren problematikaz dokumentuak miazterakoan agerian geratzen da garai hartan bestelako ikuspeirik ere baze-goela, herrien eta hizkuntzen aniztasuna eta proiektu iraultzailea aintzat hartzen zituena. Muga ez zen hizkuntza inondik ere. Hori biziki inportantea da egun frantses Estatuan hainbat agintari edo korrante ideologiko nagusik duten diskurtsoa desegiteko. Iraultza garaian bestelako bilakaera posible zela uste zen eta urrats batzuk egin ziren zentzu horretan. Hori demostratu nahi izan nahi dut lan honekin, Ipar Euskal Herrian konplexuak desegin, memoriaren berreskurapenean urratsak eman eta izan garenaz eta izan gaitzkeenaz ere ohartzeko.

Argazkiak: Bob EDME

Azaroa bidean

**Miren Azkarate
Badiola**

Azaroaren 3an nire amonaren urtebetetze eguna zen, 90 urte beteko zituen duela bost urte hil ez balitz. Ni, Palentziako Dueñas espetxean ninduten preso, Euskal Herritik 300 kilometrora. Egun hartan ez nuen asmorik amari deitzeko, baina zerbaitek esan zidan egiteko. Nire urtebetetzearen hurrengo eguna zen, martxoaren 10a...Ezin izan nion agur esan hezi ninduen pertsonari, berarekin bizitza osoan bizi izan nintzen amona kuttunari. Berri tristea eta ezin etxekoekin egon.Azaroaren 20an nire lehen iloba jaio zen. Oraingo honetan, Leon-go Mansilla de las Mulas espetxean ninduten preso, etxetik 400 kilometrora. Ezin izan nion kaixo esan nire bizitzan sartu berri zen txikiari. Berri pozgarria eta ezin etxekoekin ospatu!

Zenbat une on zein txar lapurtu dizkigute? Azaroari dagozkion bi egun seinaltatu besterik ez dira aipatutakoak. Orotara, hainbeste egun eta momentu dira lapurtutakoak, ezingo nituzkeela zerrendatu. Azaroa ere kezka hilabetea zen niretzako. Eguraldi txarra ate joka dagoen hilabetea da eta astebururo bisitan zetozen lagun eta senideengatik kezka areagotu egiten zitzaidan. Beti zegoen beldurra zen, urtaroak ez zuen axola, baina neguan areagotu egiten zen. Dispersiorik ez balego, arriskua izugarri gutxituko zen! Hilabete honetan, ileak puntan jarri dizkidan bideo bat ikusi dut dispersioa hizpide duena. Bere ahizpa auto istripuz galdu zuen emakume ausart baten hitzak biltzen dituen bideoa. Dispersioak eraildako neska gazte baten adibidea. Disper-

tsioa existituko ez balitz gertatuko ez zen heriotza. Politika anker hau diseinatu eta martxan jarri zutenetik, hamasei izan dira dispersioak eta ondorioz bere arduradun politikoek erail dizkiguten senide eta lagunak. Aitortzarik izan ez dutenak azaro honetan ere. Besteoi hainbeste exijitzen diguten horien aitortzarik eta salaketarik gabe. Beti iruditzen izan zait txalogarria lagun eta senideen baldintzarik gabeko maitasuna. Berdin du non, berdin du zein eguraldi, berdin du zein baldintzatan, oztopo guztien gainetik, astebururo bidean. Duintasun osoz, burua gora, gehientsuenetan irribarrez eta sekula umorea galdu gabe. Beti maite duenaren alboan. Eta ezer eskatu gabe trukean. Nik behintzat ezingo diet sekula guztiz eskertu egindako guztia. •

Ba al dago ezkerrik?

Antton Izagirre

Donald Trumpek Ameriketako Estatu Batuetako hauteskundeak irabazi berri dituen honetan, eskuina mundu mailan indartzen ari ote den eztabaida, kezka eta beldurra hedatu dira hedabideetan eta iritziz publikoan. Izan ere, muturreko eskuinak eskuin moderatua on bihurtzen du, Hillary Clintonekin gertatu den moduan. Eskuinaren eta ezkerren arteko eztabaida eta konfrontazio klasikoa ezabatu du bien arteko lehiak Ameriketako Estatu Batuetan, eskuinaren eta are eskuinagoaren arteko eztabaida eta lehia politikoa plazaratuz, fenomeno hori mundu mailako bihurtzeko helburuaz, belaunaldi berrien begiradetan betikotzeko arriskuarekin. Ondoren gauza bera gerta liteke, gertatzen ari da, Europan ere, Frantzian, Alemanian, Espainian... Epe ertaineko eta hurbileko etorkizunari begira, eskuinaren gailentzeak, ondorio

larriak eragiten dizkio ezkerriari: ia desagertzerara edota eragin eskaseko posizioetara eramaten ez duen kasuetan, ezkerre agintera iristen denean, bere ohiko posizio ideologikoak eta praktikak aldarazten dizkio eta eskuinarenak izan diren neurriak hartzerara eramaten du. Hori gertatzen ari da, esate baterako, Frantzian agintean den alderdi sozialistarekin, mundu sindikalarekin eta langile interesekin erabat oлдartuta dagoena. Edo Espainian alderdi sozialistan gertatzen ari dena ez al da eskuinaren lorpena? Ikusiak ikusita, galdetu beharko dugu, non da ezkerre? Edo, ba al dago ezkerrik? Posible al du ezkerrek boterera iristea? Edo, iritsiz gero, posible al du ezkerreko politikak gauzatzea? Txikira jokatz, geurera etorriaz, posible al da aldaketak ezkerreko norabidean jartztea?

Nafarroan aldaketaren gehiengoa dago agintean. Euskal Autonomia Elkargoan ezkerreko alderdiek gehiengoak osatzeko aukerak eraiki dituzte. Baina irakurri berri dugu Euskal Herrian indar handia duen sindikatu bateko ordezkari nagusiaren iritzia zein den: alderdi guztiak, ezkerrekoak barne, eta haien diskurtsoak eta erabakiak, neoliberaismoaren zakuan sartzen ditu. Ezker politikoa eta sindikalgintza aurrez aurre jarri nahi izateak, ez ote dio mesede egiten eskuinari? Eztabaidak espazio komunak behar dituen honetan, ez al dago lekurik elkarlanerako? Sindikalismoak, kasu guztietan, konfrontazio esparru izan behar ote du? Alderdiek, sindikatuek, beste eragile sozialek osaturiko euskal ezkerrek badu eraikuntza prozesuan akordioetara iristeko premia, baina mesianismorik gabe. •

AUZIA EUSKARAZ

Euskara Justizia Administrazioan zabaltzen hasi da

 JENDARTEA / Ion Salgado

Duela bi urte Gasteizko Gobernuak Auzia Euskaraz proiektua aurkeztu zuen. Helburua zen auziak osorik euskaraz izapidetu ahal izatea EAEko edozein epaitegitan. Eta bere fruituak ematen hasi da egitasmoa, martxan jarri zenetik hiru epai euskara hutsez eman baitira: bat Bizkaiko Auzitegi Nagusian eta beste bi Tolosako epaitegian.

Azken hamarkadetan euskararen erabilerak hazkunde nabarmena izan du Hego Euskal Herriko hainbat erakundetan, EAEko eta Nafarroako gobernuetan, foru aldundietan, udaletan... Salbuespen aipagarriena justizia arloa izan da. Bertan euskaldunen hizkuntza eskubideak etengabe zapaldu dira. Iraganean ezinezkoa zen auzi bat euskaraz izatea, eta urteak pasa izan dira dokumentuak itzuli bitarte. Egoera horri aurre egiteko, 2014ko abenduaren 2an, Euskaren Nazioarteko Egunaren bezperan, Herri Administrazio eta Justizia-ko sailburu Josu Erkorekak, EAEko Auzitegi Nagusiko presidente Juan Luis Ibarrek eta EAEko fiskal nagusi Juan Calparsorok Auzia Euskaraz ekimena aurkeztu zuten.

Proiektuaren webgunean azaltzen den bezala, Auzia Euskaraz ekimenaren helburua da EAEko edozein epaitegitan auzi bat hasieratik amaierara euskaraz izapidetzea, demanda bat aurkezten denetik amaieraraino urrats guztiak euskaraz egiteko aukera bermatuz, hau da, abokatu batek demanda aurkezten duenetik bulego judizialeko barne tramitazioa egin eta epaia eman arte. Helburu hori lortzeko, auziek izaten dituzten faseetan agertzen diren oztopoak gainditu behar izan dira. Izan

ere, eragile askok hartzen dute parte prozesuan eta denek ez dute euskaraz hitz egiten edo ez dute ezagutza nahikorik euskaraz lan egiteko; hori ere zailtasun bihurtzen da herritarren hizkuntza eskubideak bermatzeko garaian.

Auziak euskaraz izapidetzea lortzeko bidean aurrera egiteko, auziek izaten dituzten faseetan agertzen diren askotariko oztopoak gainditu beharra dago. Eragile askok hartzen dute parte, eta, esan bezala, denek ez du-

te euskaraz hitz egiten edo ez dute ezagutza nahikorik euskaraz lan egiteko. Duela bi urte prentsari zuzendutako dosierrean azaltzen zen bezala, proiektua sortu zenetik auzi judiziala bere osotasunean aztertu da eta prozesu horretan bulego judizial eta fiskaletan parte hartzen duten eragileak kontuan hartu dira, baita laguntza zerbitzuak eta epaiBI lantaldea ere. Azkenengo lantalde horretako ordezkariak izan baitira koordinatutako ekintza «eraginkor eta errealak» bultzatu behar izan dituztenak.

EpaiBI lantaldeko kideek beste lantaldeen lan erritmoak zehaztu behar dituzte. Zentzu horretan, tramitazio judizialean kolektibo ugari hartzen dutela parte gogoratu beharra dago; bada, Auzia Euskaraz proiektuko helburuak lortzeko, tramitazioetako operadore judizial nagusiak identifikatu dira eta eragin-esparruen lantaldeak sortu dira. Proiektuari hasiera emateko bost lantalde osatu dituzte: epaile eta magistratuen lantaldea, fiskalen lantaldea, abokatu eta prokuradoreen lantaldea –profesionalen lantaldea–, epaitegi-tako funtzionarioen lantaldea, eta Justizia

Duela hainbat urte Gernikako epaitegitan egindako protesta.
Luis JAUREGIALTZO | ARGAZKI PRESS

SAKELAKO TELEFONOAN ERAMAN DAITEKEEN APLIKAZIOA

Auzia Euskaraz aplikazioa Justizia Administrazioako hizkuntza normalizaziorako lantaldeak sortutako tresna digitala da, eta justiziaren arloan euskararen erabilera sustatzea du helburu. Lakuak garatutako Auzia Euskaraz proiektuaren baitan sortu den aplikazio hau abokatutzan, prokuradoretzan eta notariotzan diharduten profesional euskaldunei zuzenduta dago bereziki, nahiz eta zuzenbidearen esparruko unibertsitate komunitatearentzat eta euskara juridikoan interesa duen edo demanda judizial bat euskaraz aurkeztu nahi duen edonorentzat ere baliagarria den.

Gasteizko Gobernuak ohar batean azaldu zuenez, Auzia Euskaraz aplikazioak bi xede nagusi ditu: arlo juridikoko eragile euskaldunen komunitatea sendotzea eta hizkuntza juridikoko baliabideak eskaintzea gailu mugikorretik klik bakarrean. Berez, euskara juridikoaren datu-baserik handienetakoa da, eta 400.000 itzulpen baino gehiago daude erabilgarri. Bi helburu nagusi horiek betetzeaz gain, Lakuak beste helburu hauek ere bete nahi ditu: komunitate juridiko euskaldunera kide berriak erakartzea; profesionalek euskara erabiltzea sustatzea; euskararen kalitatea ziurtatzea, hizkuntza juridikoarekin zerikusia duten zalantzak argituz; hizkuntza normalizaziorako lantaldearen zerbitzua hobetzea; eta erabiltzaileen esku jartzea Justizia Administrazioako hizkuntza normalizaziorako lantaldeak garatutako tresnak.

Administrazioko letraduen lantaldea. Lantaldeen arteko elkar-lana eta koordinazioa sustatzeko Auzia Euskaraz Batzordea eratu da.

Lakuak azaldu bezala, Auzia Euskaraz proiektuan ekintza eraginkor eta errealak bultzatzea du helburu Auzia Euskaraz Batzordeak, EpaiBi hizkuntza normalizaziorako ordezkarien esku dagoena. Batzorde horretan, besteak beste, proiektuaren helburuak zehazten dira, lanak bultzatzen dira eta egon daitezkeen oztopoak gainditzen laguntzeko bideak definitzen dira. Halaber, Auzia Euskaraz proiektuaren arduradunek diotenez, proiektuak “hobekuntza taldeak” izeneko parte hartzeko metodologia hartzen du oinarri, non pertsonak izango diren protagonista, egile eta eragile.

PROIEKTUAREN FRUITUAK

Duela bi aste argitaratutako post batean, Auzia Euskaraz ekimenaren arduradunek proiektua fruituak ematen hasi dela nabarmendu zuten. «Pixkanaka-pixkanaka euskara justiziaren eremu eta jardun desberdinenetara zabaltzen ari da» azaldu zuten, eta horren lekuko

Gasteizko Justizia
Jauregiaren argazkia.
Juanan RUIZ | ARGAZKI PRESS

diren hainbat esperientzia aipatu zituzten. Adibidez, gero eta euskaraz idatzitako demanda gehiago daude. 2015ean 29 demanda sartu ziren euskaraz, 2011n baino 25 gehiago. Eta epaitegietako itzulpen eta kontsulta terminologikoen kopuruek ere goranzko joera izan dute. Auzia Euskaraz proiektua martxan jarri zenetik eman dira epaiak euskara hutsean ere: bat Bizkaiko Auzitegi Nagusian eta bi Tolosako epaitegian, bata 2015ean eta bestea 2016ko urrian. Halaber, Donostiako Lan-arloko 4 zenbakiko epaitegiko epaileak urteak daramatza epaiak elebitan ematen. Pasa den urtean, esaterako, 70 epai eman zituen elebitan.

Halaber, Euskara Emaileekin saioak egin dira Bergaran, Gernikan eta Tolosan. «Epaitegieta-ko euskararen normalizazioan aurrera egiteko, bertako eragile juridiko euskaldunekin elkarlanean Euskara Emaileen Komunitatea sortzeari ekin genion. Zehazki, arlo prozesalean euskararen erabilera areagotzeko neurri egingarri batzuk adostu genituen hiru barruti judizial horietako funtzionario, justizia administrazioaren letradu, epai-

le, prokuradore eta abokatuekin», adierazi zuten arduradunek, Justizia Administrazioan euskararen erabilera arautzeko bidea duela hogeitau urte ireki zela gogoratu zutenek. Orduan eratu baitzen testu juridikoak euskaraz normalizatzeko Justizia Sailaren batzordea.

Sortu zenetik ona, 6.642 eredu itzuli dira, «eta ez da hori batzordearen lorpen bakarra: egingandako lanak izan du aitorpenik, Euskararen Aholku Batzordeko terminologia sailak batzordea solaskidetzat hartzen baitu, zuzenbideko terminologiaren inguruko batzordearen iritzia entzunez». «Baina batzordeari bide berri bat ireki zaio Auzia Euskaraz proiektuaren eskutik. Izan ere, 2013an sorturiko ekimenaren xedea epaitegietako prozesuetako urrats guztietan euskararen erabilera ziurtatzea da. Hori lortzeko urrats egokiak zehaztearren, Justiziaren arlo guztietako eragileekin hainbat eta hainbat bilera egin ondoren, gehienetan berebiziko beharrian bat jarri da agerian: profesionalentzat, ezinbestekoa da Estatuko lege nagusien itzulpen eguneratua eta adostua izatea esku artean», azaldu zuten.

infraganti LABRIT

Hamabost urtez egon da musika estudioetatik eta oholtzetatik aparte, baina musika sortzen jarraitu du, bere baitakoa baitu, erantzi ezina. Oraintsu aurkeztu du «Zortzi» izeneko diskoa, musika elektronikoagoaz jantzia, baina esentzian Labrit berdina dakarrena. Maitasunari kantatzen segitzen du, bizitzaren motorra dela ulertzen baitu.

Labrit Zabala Kasasola, Usurbilgo Askatasuna plazan dagoen parkearen kanpoaldean. Bere aita Carlos Zabala «Arrastalu» margolariak egindako lanek dotoretzen dute pareta.

Gorka RUBIO | ARGAZKI PRESS

Urte dezente eman ditu Labritek fokueetatik aparte, musika estudioko fokuetatik eta oholtzakoetatik urrun. Musikatik urrun ez, musika bere baitakoa baitu, ezin du erantzi. Amatasunak eraman zuen erabaki hori hartzera, erabat seme-

alaben hezkuntzari eta hazkuntzari begira jarri nahi zuelako. Aldi baterako estudioak eta jendaurrekoak utzi zituen beraz, baina konposatzeari eutsi dio. «Egunero-egunero konposatzen dut zerbait, betidanik. Horietako lan batzuk haizeak eramaten ditu eta beste batzuk nirekin gertzen dira denboran zehar». Urteotan konposatutako abesti

horiekin osatu du “Zortzi” diskoa, oraintsu kalera atera dena. Azken hau aurreko lanak –“Paradisua” (2000) eta “Nori Egin So!” (2001)– baino elektronikoagoa dela dio kantautore usurbildarrak. «Lehen, gitarra eta pianoa izaten ziren nire diskoen konposaketaren oinarria. Oraingo diskoa elektronikoagoa da, baina funtsean Labrit berdina

izaten segitzen dut. Sekulako gogoa daukat zuzenekoak ematen hasteko. Zuzenekoetan nirekin arituko dira baterian Julen Apezetxea eta baxuan Xabi Barrenetxea. Mahai organiko eta elektronikotik sartuko diren efektuek asko edertuko dute emanaldia, indartu egingo dute. Lasai egoteko eta zure buruarekin konektatzeko musika dela

esango nuke». Lehendabiziko emanaldia abenduaren 4an izango da Durangoko Azokaren baitan, Ahotsenean.

Diskoa Baga-Biga diskoetxearekin atera du eta Axular Arizmendiren AME grabaketa estudioan aritu da. «Oso gustura sentitu naiz Axular Arizmendirekin. Sekulako lana egin du eta bere txokoan oso gustura senti-

tu naiz, etxean bezala», kontatu du. Disko berriaren azalaz ere galdetu diogu. Bertan Labrit bera ageri da kamiseta tiradun motz batekin, gorputzaren parte handia bistan. Ez da oharkabea pasatzen. «Nik ez dut gorputza erakutsi beharra ikusten azal horretan. Hori begiratzeko moduan dago. Argazki sesio luzea egin genuen, arropa desberdinarekin. Azalean jantzita dudan kamiseta beltza etxeko trapu zaharra da, etxean eroso egoteko erabiltzen dudana. Zaharra da eta kolorgetua dago, argazkian nabari ez bada ere. Berroa egiten zuen, deskantsurako tarte batean jantzi nuen kamiseta hori eta argazkilariak argazki batzuk egin zizkidan».

Azala egin duen diseinatzaileak berehala aukeratu omen zuen argazkia. «Bere esanean bere gorputza aldatu egin dela kontziente ez den emakume bat ikusten du. Ni etxean bezala nengoen argazki horretan, hain garden, garbi eta natural. Ez diot ezer txarrik ikusten. Nire bizitzan barna sekulako konplexuak izan ditut nire gorputzarekin. Orain, erabat adiskidetuta nago nire gorputzarekin eta ez dit arazorik sortzen. Azaleko argazkian emakume bat ikusten dut, besterik ez. Beste zerbait ikusten duenak akaso begiradan dauka arazoa, ezta?».

Hamalau urte zituenerako konposatzen zuen Labritek. «Oso umetatik erakarri nau musikak. Orduak eta orduak ematen nituen gitarrarekin eta pianoarekin, nire bakardadean. Goiz hasi nintzen arima elikatzen, nire baitara begiratzen, nire buruarekin konektatzen».

LEHEN EMANALDIA, LASARTE-ORIAN

Hamazazpi urte zituela eskaini zuen bere lehen emanaldia, Lasarte-Oriako gaztetxean. «Bitxia da. Emanaldia hasi aurretik gitarra afinatzen ari nintzen kanpoan eta hortxe sortu nuen 'Gu' abestia, gero lehen diskoan sartu nuena. Gogoan dut emanaldiaren hasieran kontatu niela han bertaratutakoei nola sortu nuen abesti bat, orduantxe, eta haiekin partekatu nuen. Grabatuta dago une hori». Lehen

oholtza horretan «zoragarri» sentitu zela gogoratzen du, «nire barruko gauza oso intimoak partekatzen ari nintzela sentituen lehen aldiz».

Azkenekoz oholtzara igo zenetik hamabost bat urte joan dira. Bizipen asko kabitzen da hamabost urtean. «Lehen nituen zantzak batzuk argitu zaizkit eta orain zantzak berriak dauzkatzat»,

dio usurbildarrak. Ez du uste, baina, hainbeste aldatu denik. «Esentzian berdina naiz, ez dudalako inozentzia galdu nahi. Ni inozentzia hori elikatzen saiatzen naiz gainera. Askotan bizitzan hainbeste gauza txar eta desatsegin gertatzen zaizkigu, dena begirada okerreaz begiratzaren bukatzen dugula. Ni saiatzen naiz munduari begirada

«Diskoko azalean emakume bat ikusten dut, ez besterik. Nire bizitzan sekulako konplexuak izan ditut eta orain erabat adiskidetuta nago nire gorputzarekin eta ez dit arazorik sortzen»

«Esentzian berdina naiz, ez dudalako inozentzia galdu nahi. Askotan bizitzan hainbeste gauza txar gertatzen zaizkigu, dena begirada okerreaz begiratzen bukatzen dugula»

baikorreaz begiratzen, normalean islatzen duzuna jasotzen duzulako bueltan».

Inozentzia elikatzen saiatuta ere, bizitzak egunero ematen dituen lezioek –gaziek zein gozoez– xalotasun hori gastatu egiten dute eta kolorea galtzen du pixka bat. «Lehen inozentzia zena orain agian koherentzia bihurtu zait. Niretzat garrantzitsua da buruak eta bihotzak gauza bera esatea. Hala gertatzen ez denean denbora bat behar dut hausnartzeko, eta erabaki koherenteak hartzeko. Baina saiatzen naiz benetan nahi dudana egiten. Iruditzen zait oso ariketa beharrezkoa dela».

Lehen bezala orain, maitasunari kantatzen segitzen du. «Orain heldutasunetik kantatzen diot. Orain badakit bikote batean bi bide daudela, bi bide propio puntu batzuetan elkartzen direnak. Baina maitasun helduagoak espazio propioak askoz gehiago errespetatzen ditu. Hori ikasi dut eta abestietan igarriko da». Zergatik, baina, maitasunari kantatzeko behar hori? «Niretzat dena da maitasuna; osasuna, mugimendu etengabekoa, argitasuna... Ingarukoekiko maitasunak mugitzen gaitu eta norberaren ardurara da maitasun hori modu osasuntsuan kudeatzea, maila guztietan».

SORKUNTZARAKO ESPAZIO PROPIOAK

Labrit Zabala Kasasola artisten familiakoa da, sorkuntza giroan hazia. Bere aita Carlos Zabala Arrastalu margolaria da, eta, ama, Amaia Kasasola, abeslaria. «Umetatik ikasi dut norberaren espazio propioak errespetatzen. Aitak berea behar zuen eta baita amak ere. Amak idatzi egiten du eta baita margotu ere, izugarri lan politak egiten ditu. Gure etxean ikasi dugu norberaren espazio propioak eta norberaren isiltasuna errespetatzen. Bagenekien isiltasun uneak eta denok elkartu eta hitz egiteko uneak izaten zirela gure etxean». Espazio propioa entzuleekin partekatzeko unea du orain Labritek. •

BEHATXULOTIK

Juantxo EGAÑA

SANTI DIEZ. LA ENCARTADA FABRIKA-MUSEOA FUNTSA ARTXIBOA

«IRUN EZAN ETA...», BALMASEDAKO LA ENCARTADA FABRIKAN

La Encartada, Balmasedan zegoen fabrika, Mexikotik itzultako bost indianok sortu zuten 1892an. Haietatik hiru Balmasedakoak bertakoak ziren: Marcos Arena, Martin Mendia eta Juan Bautista Hernandez. Beste biak ere bizkaitar jatorrikoak ziren: Domingo Urioste eta Santos Lopez de Letona. La Encartadako produkturik garrantzitsuena txapela izan zen, baina ez bakarra. Artile birjinezko ehungaien manufaktura egiten zuten: biserak, bufandak, buru-berokiak, galtzerdiak, burusiak eta oihalak. Osperik handieneko garaian, ia 140 langile izan zituen fabrikak, gehien-gehienak emakumeak. Fabrikak langileentzako etxebizitza kolonia txiki bat eraiki zuen, Balmasedako hirigunetik kanpo zegoen eta. Koloniak eraikin bat, kapera eta eskola zituen. Museo bihurtuta, “La Encartada Fabrika-Museoa” izenez ezaguna da. Argazkia Santi Diezek egin zuen 1980an. Bertan ageri den emakumeak irute mekanikoko makina batean dihardu beharrean. Santi Diaz argazkiaren egilea “Retratos de Balmaseda” liburuagatik da ezaguna.